

ASOS JOURNAL

The Journal of Academic Social Science

Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi, Yıl: 6, Sayı: 65, Şubat 2018, s. 632-649

Yayın Geliş Tarihi / Article Arrival Date

05.01.2018

Yayınlanma Tarihi / The Publication Date

15.02.2018

Haci ATAŞ

Öğretmen, İslam Tarihi ve Sanatları

hacihoca75@mynet.com

BEDİR GAZVESİ KAPSAMINDA ORTAK HADİS VE SİYER RİVAYETLERİ*

Öz

Hadis âlimlerinin büyük çoğunluğu hadîs rivâyet usûl ve kâidelerine uymadıkları gerekçesiyle siyer müelliflerini güvenilir kabul etmezler. Bu nedenle onlardan rivayet hususunda tereddüt ederler. İbn İshâk başta olmak üzere Vâkîdî ve İbn Sâ'd gibi ilk siyer müelliflerini ciddi bir şekilde eleştirirler ve onlardan rivayet nakli yapılamayacağını iddia ederler. Siyer yazarlarının güvenilir olmadığını, sağlam olmayan rivayetleri naklettikleri iddiasından yola çıkarak bu çalışmayı oluşturduk. Bedir Gazvesi hakkındaki bir rivayeti naklederken hadis ve siyer yazarlarının kullandıkları senet zincirini ve aynı haberin metnini karşılaştırdık. Bu karşılaştırma bizi iki rivayet arasında hem senet zinciri hem metin yönüyle bir benzerlik olup olmadığına ulaştıracaktır. Bedir Gazvesi haberiyle ilgili olarak hadis ve siyer müellifinin kullanmış olduğu senet zincirleri aynı veya benzer ise bu durumda bu iki müellifin aynı râvî havuzundan faydalandığı sonucuna ulaşmış olacağız. Böylece hadisçilerin iddialarının aksine siyer müelliflerinin rivayetlerinden faydalandıkları ortaya çıkmış olacak. Yapılan karşılaştırma sonucunda genel görüşün aksine; hadisçilerin birçok rivayette siyer müelliflerinin kullandığı senet zincirlerinden faydalandığı ortaya çıkmıştır. Ayrıca muhaddislerin çoğunun güvenilir bulmadığı İbn İshâk'ın kendisinden en çok faydalanılan bir siyer müellifi olduğu görülmüştür.

Anahtar kelimeler: Hadis, Siyer, Meğâzî, Rivayet, Senet.

AT THE SCOPE OF BADR WAR COMMON HADITH AND SIYAR NARRATIVES

Abstract

Most of the hadith methodist say that they don't accept siyar writers are reliable. For this reason, they hesitate to transmission of narration. They severely criticize the first siyar writers such as Ibn Ishaq, Waqidi and Ibn Sa'd and claim that they can not be narrated by them. We created this study by setting out from the claims that siyar writers are unreliable and they narrate their unsafe narratives. We compared the chain of narratives used by the hadith and siyar writers and the text of the same news text while conveying a narrative about the Badr War. This comparison will take us to the result of if there are similarities between these two narratives in both of chain narrative and in point of text. In related to the Badr War news, in case the chain of narration used by hadith and siyar writers are same or similiar, in this case, we will reach the result that they benefited from the same narrator pool. Thus, on the contrary of claims of hadith writers, it will come out the conclusion that these narrators benefited from the siyar narrators' narratives. As a result of comparison on the contrary of the common view, it turned out that in a lot of narratives hadith narrators have used the chain of narratives used by siyar narrators. It has been seen that Ibn Ishaq is the most benefited author by the hadith writers even though the majority of hadith writers do not find him reliable.

Keywords: Hadith, Siyar, Maghazi, Narrative, Sanad (The Chain Of Narrative).

Giriş

İslam ilimler târihinde siyer ilmi, Hz. Peygamber'in hayatını ve savaşlarını konu alan siyer-meğâzî alanındaki haberlerin araştırılıp ortaya çıkartılması ile başlamıştır. Bir asır kadar devam eden bu çalışmalar sonucunda toplanan malzeme, konularına ve tarihî sırasına göre tasnif edilerek kaleme alınmaya başlanmıştır. Bu anlamda İbn Şihâb ez-Zühri (ö.124/742) ve Muhammed b. İshâk'ı (ö.151/768) siyer-meğâzî alanında ilk kitap telif eden âlimler olarak zikredebiliriz. Daha sonra Vâkîdî (ö.207/823) ile bu alanda daha sistematik eserler ortaya koymuştur.¹

Siyer rivayetlerinin tedvin sürecini Ömer b. Abdulazîz'in (ö. 101/720) Ebu Bekir b. Muhammed b. Amr b. Hazm'a (ö. 120/738[?]) sünneti toplamasını emretmesi ile başlatılan vardır.² Nitekim Ömer b. Abdulazîz'in bu düşüncesini gerçekleştirmesinde İbn Şihâb ez-Zühri'nin önemli bir payı vardır.³ Bundan önce Hz. Ömer'in hadis ve sünneti toplamaya niyet ettiği ancak Kur'an'ın terkedilmesi endişesi ile bu düşüncesinden vazgeçtiği de rivayet edilmektedir⁴

¹ Ramazan Şeşen, Müslümanlarda Tarih-Coğrafya Yazıcılığı, İSAR, İstanbul 1998, s. 20.

² Nureddin Muhammed İtr, Menhecû'n-Nakd fî Ulûmi'l-Hadîs, Dâru'l-Fikr, Dimeşk (Suriye), III. Bsk., 1418/1997, s. 58.

³ Şaban Öz, İlk Siyer Kaynakları ve Müellifleri, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara 2006, s. 35.

⁴ İbn Sâ'd, Kitâbü't-Tabakâti'l-Kebîr, Çev: Komisyon, Siyer Yay. İstanbul 2015, c.3, s. 331; Hatîb el-Bağdâdî, Takyîdü'l-İlm, İhyâü's-sünneti'n-nebeviyye, Beyrut, Tsz, s. 49-51.

Hadis ve siyer kitaplarının ortaya çıkması ve çoğalması ile beraber bu kaynakların içerdiği rivayetlerin sıhhati üzerinde tartışmalar da başladı. Zira bazı eserlerin müellifleri kimilerince sahih sayılmayan rivayetleri de eserlerine aldı. Bunun üzerine rivayet âlimleri (muhaddisler ve siyer müellifleri) rivayetlerin sıhhatini tespit etmek amacıyla bazı usûl ve kâideler ortaya koymaya başladılar. Buna göre; senetlerde yer alan râvîlerin hayatlarını, dine bağlılıklarını ve hâfizalarının kuvvetli olup olmadığını araştırmaya başladılar. Bunun sonucunda râvîlerin biyografilerini ortaya koyan ricâl kitapları ve onların güvenilir olup olmadığını ortaya çıkarmayı amaçlayan cerh ve ta'dîl ilmi ortaya çıktı.⁵

Hadis müellifleri kendilerinin rivayet ettikleri hadisleri, “cerh ve ta'dîl” süzgecinden geçirdikleri için daha sağlam ve güvenilir bulurken; siyer müelliflerinin duydukları her haberi “güvenlik testinden” geçirmeden naklettikleri için onların nakillerine güvenilemeyeceğini iddia etmişlerdir.⁶

Eserleri günümüze kadar gelmiş ilk hadis müelliflerinden İmam Mâlik (ö. 179/795), Ahmed b. Hanbel (ö. 241/855) ve Buhârî (ö. 256/870) gibi meşhur hadisçiler de kitaplarında siyer ve meğâzî rivayetlerine yer vermişlerdir. Hadisçiler, bu rivayetlere de diğer rivayetlere gösterdikleri özeni göstermişler; onları da kendilerine göre tabir-i câizse bir güvenlik testinden geçirerek nakletmişlerdir. Bununla birlikte bu hadis âlimleri rivayet usûl ve kâidelerine uymadan rivayet ettikleri gerekçesi ile kendilerinden önce veya kendileri ile aynı dönemde yaşayan ilk siyer müelliflerini şiddetli bir şekilde eleştirerek onlardan nakil yapmaktan kaçınmışlardır. Bu eleştirilerden ilk siyer müelliflerinden İbn İshâk başta olmak üzere Vâkîdî ve İbn Sâ'd gibi siyer müellifleri fazlasıyla nasibini almışlardır.

İlk Hadis ve Siyer Müellifleri

Eserleri günümüze intikal eden ilk hadis müelliflerinden biri Mâlik b. Enes'dir (ö. 179/795)⁷. Daha sonra en meşhûr eser sahibi hadisçiler olarak Ahmed b. Hanbel (ö.241/855)⁸, Buhârî (ö. 256/870)⁹, Müslim (ö. 261/875)¹⁰, İbn Mâce (ö. 273/887)¹¹, Ebû Dâvud (ö. 275/889)¹² ve Tirmizî'yi (ö. 279/892)¹³ sayabiliriz. Aynı şekilde eserleri günümüze ulaşmış ilk siyer müellifleri olarak da: Muhammed b. İshâk (ö. 151/768), Vâkîdî (ö. 207/823)¹⁴, İbn Hişam (ö.218/833)¹⁵ ve İbn Sâ'd'ı (ö. 230/845)¹⁶ zikredebiliriz.

⁵ Mehmet Eren, “Hadis İlminde Ricâl Bilgisi ve İlk Kaynakları I”, Dini Araştırmalar, Ocak-Nisan 2000, s. 137-138; Nilgün Öksüz, Hadis-Tarih İlişkisi ve Buhârî'nin et-Tarîhu'l-Evsatın'daki Metodu, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), İzmir 2004, s. 15.

⁶ Sabri Hizmetli, İslam Tarihi (İlk Dönem), AÜİF Ankara 1999, s.35; Salahattin Polat, “Hadiste Metin Tenkidi(I), Erciyes Üniv. İlahiyat Fak. Dergisi, Sayı: 6, Kayseri 1989, s.118.

⁷ Ahmet Özel, “Enes b. Mâlik”, TDV. İslam Ansiklopedisi 2003, c. 27, s. 508.

⁸ M. Yaşar Kandemir, “Ahmed b. Hanbel” maddesi, TDV. İslam Ansiklopedisi 1989 c.2, s. 76-78.

⁹ Zehebî, Siyerü â'lâm'in-nübelâ, Müessesetü'r-Risâle, I-XXIII, 1405/1985,c. XII, s. 391-393; M. Mustafa el-Âzâmî, “Muhammed b. İsmail el-Buhârî” TDV. İslam Ansiklopedisi, c.6, yıl: 1992, s. 368.

¹⁰ Bkz: Hatîb el-Bağdâdî, Târîhu Bağdâd, (Thk. Beşâr Avâd Ma'ruf), I-XVI, Dâru'l-Garbi'l-İslâmî, Beyrut, 1422/2002, c. XV, s. 121-125; Kandemir, “Müslim b. Haccâc” TDV. İslam Ansiklopedisi, c. 32, yıl: 2006, s. 93-94.

¹¹ Bağdâdî, Târîhu Bağdâd, c. VIII, s. 499; Zehebî, Terâcimü'l-e'immeti'l-kibâr, Thk: Fehmi Sa'd, Beyrut 1413/1993, s. 157-159; Kandemir, “İbn Mâce” TDV. İslam Ansiklopedisi, c. 20, yıl: 1999, s. 161-162.

¹² Kandemir, “Ebû Dâvud es-Sicistânî” TDV. İslam Ansiklopedisi, c. 10, yıl: 1994, s. 119-121.

¹³ Kandemir, “Tirmizî” TDV. İslam Ansiklopedisi, c. 41, yıl: 2012, s. 202-204.

¹⁴ Mustafa Fayda, “Vâkîdî” TDV. İslam Ansiklopedisi 2012, c.42, s. 471-473; Hizmetli, İslam Tarihi (İlk Dönem), s. 34.

¹⁵ İbn İshâk-İbn Hişam, Sîret-i İbn Hişam, I-IV, Çev: Hasan Ege, Kahraman Yay., İstanbul 2006, c.I, s. 28; Fayda, “İbn Hişam” maddesi, TDV. İslam Ansiklopedisi, c. 20, s. 71, 1999.

¹⁶ Fayda, “İbn Sa'd” maddesi, TDV. İslam Ansiklopedisi, c. 20, yıl: 1999, s. 294-295.

Bu örneklere göre genel olarak siyer müelliflerinin hadisçilerden daha erken dönemde yaşadıkları anlaşılmaktadır. Yukarıda isimleri zikredilen Mâlik b. Enes dışındaki muhaddislerin ilk siyer müelliflerinden sonra vefat etmiş olmaları çalışmamız için şu anlama gelmektedir: Hadis ve siyer müellifleri, haberlerini naklederken ya ortada mevcut olan rivayet havuzundan faydalanmışlar ya da kendi çabaları ile ulaştıkları senet zincirini kullanmışlardır. Bu rivayet havuzundan veya senet zincirlerinden öncelikle siyer müellifleri faydalanmıştır. Muhaddisler ise özellikle İbn İshâk'tan kronolojik olarak daha geride oldukları için bu havuzdan faydalanma konusunda ondan sonra gelirler. Böylece muhaddisler bazı haberlerde doğrudan İbn İshâk'tan rivayet almışlar bazılarında ise onun kullandığı senet zincirinden istifade etmişlerdir.

Metodolojik Açıdan Hadis ve Siyer

Hadis ve siyer ilimleri, çıkış noktası itibariyle sözlü rivâyetlere dayandıkları için nakil yapılan haberlerin baş tarafında “senet” denilen “râvîler zinciri” bulunmaktadır. Bu müşterek özellik diğer ilimlerde pek göze çarpmaz.¹⁷

Az önce de belirttiğimiz gibi siyer yazarları da hadisçiler gibi rivayetlerini çoğunlukla isnat yoluyla nakletmişlerdir. Ancak bu husustaki titizlik derecelerinin hadisçiler kadar olmadığı iddiası ile bilhassa kendi dönemlerinin hadis otoriteleri tarafından sürekli tenkit edilmişlerdir. İbn İshâk ve Vâkıdî gibi ilk siyer müellifleri hadisçiler gibi rivayetlerinin ekserisinde senet zinciri kullanmışlar ancak her haber veya rivayet için bu yöntemi uygulamamışlar. Bu yüzden de hadisçilerin (cerh-ta'dîl âlimlerinin) yoğun eleştirisine maruz kalmışlardır. İlk siyer yazarları, haberlerini yer ve zaman göstererek almışlar ve bu haberleri yorumlamadan sonraki nesillere aktarmışlardır. Dolayısıyla siyer müellifi, naklettiği bir rivayetin senedindeki râvîleri araştırmak gibi bir çaba içerisine girmediği, bunun sonucunda zayıf ve uydurma haberleri eserine aldığı eleştirisi ile karşı karşıya kalmıştır.¹⁸

Siyer yazarlarının, hadis usulcülerinin kullandıkları isnad sistemini tam olarak uyguladıkları söylenemez. Her ne kadar ilk bakışta her iki ilim dalında da haberi kaynağına ulaştırma (isnâd) kullanma söz konusu ise de gerek tarih/siyer gerekse hadis bu konuda kendine has özellikler sebebiyle birbirlerinden ayrılmaktadır.¹⁹ Bunun sebebini Hamîdullah şöyle açıklar: “Hadis'te, bütün öğeleri birbirine bağımlı bir kıssanın anlatılması istenmez. Bilakis her tanığın olayı bildiğine şehâdet etmesi istenir. Tarihe gelince, o da hadis rivâyeti gibi nakledilir ancak onun amacı tarihî olaylardan haber vermektir. Tarihçi, hadis gibi birbirinden bağımsız olayların her birini isnad yoluyla aktarmaz; olayları birbirine bağlayıp rivayetleri hülâsa etmek ister. Senetleri ve olayları tekrarlayarak sözü uzatmaz.”²⁰

Rivayetleri sorgulamadan nakleden bir kısım tarihçilerin bu tavırlarının arka planında iki sebep gözükmektedir. Birincisi, dönemlerinin ilim anlayışı ve bilimsel metodolojisi sebebiyle metin tenkidine ihtiyaç duyulmamasıdır. Onlara göre, geçmişin bilgisi akli çıkarımlar ve düşünce yoluyla değil ancak rivayet yolu ile bilinebilir. Bu anlayış, dönemin tarihçiliğine “rivayet tarihçiliği” anlayışını da hâkim kılmıştır. İkincisi ise bu ilim adamlarının metin tenkidi yapmadan kendilerine ulaşan bütün rivayetleri sonrakilere taşımakla çok önemli bir hizmete vesîle

¹⁷ Ali Yardım, *Hadis I*, İzmir 1984, s. 20-21.

¹⁸ James Robson, “İbn İshâk'ın Isnad Kullanışı (1)”, (çev. Talat Koçyiğit), *AÜİF Dergisi*, 1962, s. 118; İmtiyaz Ahmed, “Bir Muhaddis Olarak Vâkıdî”, (çev. Ramazan Özmen), *Yüzüncü Yıl Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, sayı:3, Van 2000, s. 429-439.

¹⁹ Ali Çelik, “Tarih Yazıcılığında Isnad'ın Kullanılışı ya da Rivayetçi Metod”, *Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi III*, sayı: 2, 2003, s. 15.

²⁰ Muhammed Hamidullah, *Siyer-i İbn İshâk'a yazdığı Mukaddime*, Düşün yay., İstanbul 2012, s. 33-34.

olduklarını düşünmeleridir. Şayet onlar, kendilerine ulaşan rivayetleri eleyip bir kısmını atmış olsalardı birçok rivayet tarihin sahnesinden kaybolup gitmiş olacaktı. Bu yüzden onlara yapılan eleştirilerin sonraki nesillere hizmet olarak döndüğü sonucunu da görmezden gelemeyiz.²¹

Hadis Müelliflerinin İlk Siyer Müellifleri Hakkındaki Görüşleri

Siyer müellifleri tarafından üstat olarak kabul edilen İbn İshâk, hadisçiler arasında tartışmalı bir konumdadır. Bazı muhaddisler onu güvenilir bir muhaddis ve siyer müellifi olarak kabul ederken bazıları ise ona en ağır eleştirileri yöneltmişlerdir. İlk hadis müellifleri İbn İshâk hakkında genelde olumsuz bir yaklaşım sergilemekte ve ondan rivayet nakletmeyi uygun görmemektedirler.

İbn İshâk'a en sert eleştirileri yönelten hadisçilerin başında Mâlik b. Enes gelir. Her iki müellif aynı dönemin âlimleridir ve aralarında sürekli bir husumet vardır. İbn İshâk, Mâlik'in mevâlî'den olduğunu, Mâlik de İbn İshâk'ın mevâlî'den olduğunu iddia etmiştir. Aralarındaki tartışmanın sebeplerinden birisi budur. Mâlik "el-Muvatta" kitabını yazdığı zaman İbn İshâk: "Onu bana getirin parçalayayım!" demiştir. Bu söz Mâlik'e aktarılınca o da: "Bu adam, Yahudilerden rivayette bulunan bir deccaldır" diyerek cevap vermiştir. Karşılıklı söylenen bu sözlerden sonra aralarında öyle bir husumet oluşmuştur ki İbn İshâk Irak'a gitmeye karar vermiştir. Ancak, daha sonra aralarında bir sulh anlaşması yapılmıştır. Ayrıca Mâlik, onun meğâzî konusundaki rivayetleri Yahudilerden almasına kızmış ve bu yüzden onu güvenilir bulmamıştır.²²

Ahmed b. Hanbel de İbn İshâk'ı eleştiren hadis müelliflerden biridir. Onun İbn İshâk'ı eleştirisi İmam Mâlik'ten farklıdır. İmam Mâlik, İbn İshâk'ı hem kişisel kusurları olduğunu iddia ederek yermiş hem de hadis ilmi açısından güvenilir bulmadığı için onu eleştirmiştir. Ahmed b. Hanbel ise İbn İshâk'ı sadece rivayet usullerindeki kusurlu gördüğü yönleri ile tenkit etmiştir.

Ahmed b. Hanbel, İbn İshâk'ı hadislerde "tedlis"²³ yapmak ve "haber-i vahid"²⁴ rivayetleri bulunduğu gerekçesiyle tenkit eder. Bu anlamda İbn İshâk'la ilgili şu eleştirilerde bulunur: "İbn İshâk, hadise çok istekli birisiydi. İnsanların kitaplarını alır, onları kendi kitaplarının içine koyardı. (yani tedlis yapardı)" Yine Ahmed b. Hanbel'e "İbn İshâk yalnız başına hadis naklettiği zaman onu kabul eder misin?" şeklinde bir soru sorulduğunda İbn Hanbel: "Hayır! Vallahî onu, cemaatten haber-i vahid ile rivayet eder gördüm. Bunun sözünü onun sözünden ayırmıyor (tedlis yapıyor). Haberi kimin rivayet ettiğini kesin olarak belirtmiyor" diyerek bu soruya cevap verir.²⁵

Buhârî'nin İbn İshâk'la ilgili görüşlerine gelince: Meşhur hadisçinin de onu tamamen güvenilir bulduğunu ve ondan rivayet alma konusunda cömert davrandığını söylemek güçtür. Genel olarak muhaddisler İbn İshâk hakkında ne düşünüyorlarsa Buhârî'de öyle düşünüyor, demek yanlış bir ifade olmaz. Bu nedenle Buhârî'nin de diğer muhaddisler gibi İbn İshâk'a

²¹ Şefaettin Severcan, "Rivayetlerin Bilimselliği, Hz. Peygamber ve Dört Halife Dönemi", İstem, Yıl:5, Sayı: 9, 2007, s. 25.

²² İbn Seyyidi'n-Nas, Uyunu'l-Eser fî Fünûni'l-Megâzî ve's-Siyer, (Ta'lik: İbrahim Muhammed Ramazan), I-II, Dâru'l-Kalem, Beyrut, 1414/1993, c.1, s. 16-17.

²³ Tedlis: Râvinin, şeyhinden işittiği ve işitmediği hadisleri birbirinden ayırt etmeksizin rivayet etmesidir ki, işitmediği hadisleri de işitmiş olduğu vehmini uyandırdığı için, ayıbını ve kusurunu gizlemiş olur. Bkz. Talat Koçyiğit, Hadis İstılahları, AÜİF Yay. Ankara 1980, s. 432.

²⁴ Haber-i Vâhid: Bir kişi tarafından rivayet edilmiş haberdir. Bkz. Koçyiğit, Hadis İstılahları, s. 22.

²⁵ Hamîdullah, Mukaddime, s. 53.

mesafeli davrandığı söylenebilir.²⁶ Daha da ötesi, rivayetlerde tedlîs yaptığı gerekçesiyle Buhârî'nin kitabında İbn İshâk'tan nakil yapmadığı da ifade edilmiştir. Buhârînin, İbn İshâk'tan sadece muallak²⁷ ve mutabaât²⁸ şeklinde yirmi üç rivayet aldığı, bunların da isnadı kopuk rivayetler olduğu ifade edilmiştir. Asıl hadislerde Buhârî'nin *Sahihinde* İbn İshâk'ın rivayetlerine yer vermediği belirtilmiştir.²⁹

Hamidullah, İbn İshâk'ın eserine yazdığı mukaddimesinde ona yöneltilen bu eleştirilerden söz eder. Muhaddisler İbn İshâk'ı horozlarla oynadığı, kadınlarla flört ettiği, kadercisi olduğu, Mu'tezile mezhebine tabi olduğu ve Şîî olduğu gibi konularda eleştirmişlerdir. Ancak onu bu ithamlarla eleştiren hadisçilerden bir kısmı ondan rivayet almayı da ihmal etmemişlerdir. Mesela; Buhârî, Müslim, Ebû Davûd, Tirmizi, Nesâî gibi meşhur muhaddisler ondan rivayet almışlardır.³⁰ Bu muhaddislere ek olarak Ahmed b. Hanbel'in de İbn İshâk'tan önemli sayıda rivayet naklettiği söylenebilir.

İbn Şihâb ez-Zührî: "Meğâzî ilmini öğrenmek isteyen, İbn İshâk'a başvursun!" diyerek onu, meğâzî konusunda otorite kabul eder. Yine ez-Zührî: "İçinde İbn İshâk bulunduğu süreçte Medine'de ilim kaybolmaz." diyerek "meğâzî" ile sınırlandırdığı İbn İshâk'ın üstatlığını, ikinci sözünde "ilim" ifadesini kullanarak genişletmiştir.³¹

Vâkıdî de tıpkı İbn İshâk gibi İslam tarihçilerinin nazarında güvenilir bir müellif olarak kabul görünürken hadis tenkitçilerinin çoğu, onu sika olarak görmezler. Buhârî, er-Râzî, Nesâî ve Dârekutnî, Vâkıdî'nin "metrûku'l-hadîs"³² olduğunu söylemişlerdir. Başka bir deyişle, sika olmadığını düşündüklerinden muhaddisler ondan hadis almayı terk etmişlerdir. Ancak muhaddislerin tamamı aynı görüşte değildir. Onlardan bazıları Vâkıdî'yi sika olarak nitelendirdikleri kimselerden farklı görmemişlerdir. Meselâ; el-Hâfız ed-Derâverdî onu, "Hadiste emîrû'l-mü'mînîn" olarak vasıflandırmıştır. Yezîd b. Hârûn, "Vâkıdî sikadır." demiştir. Bunların yanında Ubeyd Kâsım b. Sellâm, Ebû Bekir es-Sağânî, Mus'ab ez-Zübeyrî, Mücahid b. Musa, el-Müseyyeb ve İbrahim el-Harbî gibi hadis ehli de Vâkıdî'yi sika olarak kabul etmişlerdir.³³

Vâkıdî, Mescid-i Nebî'de siyer dersi verdiği dönemde dersine katılanlar tarafından "rivayetlerin senetlerini birleştirmek ve kısaltmakla" suçlanmıştır. Vâkıdî ise bu suçlamaya: "Eğer her rivayetin senedini ayrı ayrı zikredersem konu uzar." diyerek cevaplamıştır.³⁴ Ahmed b. Hanbel de Vâkıdî'yi, senet ve metinleri birleştirip tek senet ve metin halinde rivayet etmekle eleştirmiştir.³⁵

²⁶ Osman Bilgen, "Buhârî'nin Siyer ve Meğâzî Rivayetlerine Yaklaşımı", Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, Cilt: XVII, Sayı: 30 (2014/2), s. 5-7.

²⁷ Muallak: Senedin baş tarafından (müellif tarafından) bir veya sırasıyla daha fazla râvî atlanarak, zikredilmeyerek üst taraftaki râvîden rivayet edilmiş olan hadis. (Abdullah Aydın, Hadis İstılahları Sözlüğü, s. 102)

²⁸ Mutabaât: Bir hadisin lafızlarına veya manasına uygun başka bir hadisin, öncekinin râvîsinden ayrı biri tarafından, tamamen veya kısmen aynı senetle rivayet edilmesi. (Abdullah Aydın, Hadis İstılahları Sözlüğü, s. 102)

²⁹ Veysel Özdemir, Buhârî'nin Meğâzî Rivayetlerinde Tesâhülünün Olup Olmadığı ile İlgili Değerlendirmeler, Ekev Akademi Dergisi, Yıl: 18, Sayı: 58 (Kış 2014), c. XVIII, s. 451.

³⁰ Hamidullah, Mukaddime, s. 41-42.

³¹ Hamidullah, Mukaddime, s. 43-44.

³² Metrûk: Kizb, galat, fîsk, gaflet gibi bir cerh sebebiyle tenkit edilen râvînin tek başına rivayet ettiği hadise denir. (Abdullah Aydın, Hadis İstılahları Sözlüğü, Timaş yay. İstanbul 1987, s. 99)

³³ Marsden Jones, Kitabu'l-Meğâzî muhakkiki'nin mukaddimesi, (çev. Musa K. Yılmaz), Ocak 2014, s. 38-39.

³⁴ Bağdâdî, Târîhu Bağdât, c. IV, s. 11; Zehebî, Â'lâm, c. IX, s. 460.

³⁵ Bağdâdî, Târîhu Bağdât, c. IV, s. 24.

Vâkıdî'nin hadis uydurduğunu iddia edenlere Zehebî: “Vâkıdî'yi hadis uydurmakla suçlayamam. Onu bu iddia ile suçlamak ölçülüp tartılmadan söylenmiş tutarsız bir ithamdır.”³⁶ ifadeleri ile onu savunmuştur.

Vâkıdî'yi “garib hadis”³⁷ rivayet etmekle suçlayanlara İbn Seyyidi'n-Nâs şu ifadelerle cevap verir: “Vâkıdî'nin bilgisinin çokluğu, ilmî derinliği, haberlerinde garib bilgilerin bulunmasına sebep olmuştur. Bu durum da onun eleştirilmesine sebep olmuştur. Hâlbuki onun Hz. Peygamber devri olaylarını çok yönlü araştırması, çok sayıda rivayet elde etmesine ve üstünlüğüne sebep kabul edilmelidir. Bu rivayetleri bilmeyen ve garib bulan kişi, onu ilk defa Vâkıdî'de görünce eleştirir. Ancak, yapılacak araştırma onun nakillerden dolayı kendisine yöneltilen suçlamalardan uzak olduğunu açıkça gösterecektir.”³⁸

İbn Nedim, Vâkıdî'yi takiiye gösteren mu'tedil bir şîî olmakla itham eder. Bu ithamını “Musa'nın asası, İsa'nın ölülere diriltmesi gibi Ali de Peygamber'in mucizelerindedir” hadisini onun rivayet ettiğini söyleyerek destekler.³⁹ İtikadî konulara çok ehemmiyet veren ve bu konuda ince eleyip sık dokuyan hadisçiler, Vâkıdî'ye farklı konularda tenkitler yöneltirlerken onun şîîliğinden söz etmezler. Hadisçilerin Vâkıdî'nin şîîliğine yöneltilen eleştirilere susarak karşılık vermeleri, Vâkıdî'ye karşı yöneltilen şîîlik ithamının yersiz olduğunu göstermektedir.⁴⁰ Ayrıca, Vâkıdî'nin Meğâzî'sinde Hz. Ali ile ilgili rivayetler İbn İshâk, İbn Sâ'd ve Taberî'de bulunan rivayetlerin benzeridir. Hatta Vâkıdî'nin Hz. Ali'nin aleyhine görünen rivayetlere de yer verdiğini görmekteyiz. Hz. Peygamber Uhud savaşıdan sonra Medine'ye dönerken Hz. Ali, kılıcını Fatıma'ya vererek “Gereği kadar vazifesini yerine getiren bu kılıcı tut!” deyince Resûlullah (s.a.v.): “Eğer sen güzel savaştıysan falan falan sahabe de görevini yerine getirdi.” diyerek bir anlamda Hz. Ali'nin lehinde olamayan ifadeler kullanmıştır.⁴¹ Vâkıdî'nin bu rivayeti kitabına alması, onu Şia olarak niteleyenlere karşı cevap olarak verilebilir.

Vâkıdî, Hz. Ali'nin lehine olduğu kadar aleyhine de görünen rivayetlere yer vererek tarafsızlığını ilan etmektedir. Nitekim o, Hz. Peygamber'in Hz. Ali'nin kucağında vefat ettiğine dair rivayeti de vermekte; aynı şekilde Hz. Peygamber'in Hz. Âişe'nin kucağında vefat ettiğini bildiren rivayeti de zikretmektedir. Ayrıca Vâkıdî'yi Şîî olarak tanımlayan ilk ve tek yazarın İbn Nedim olması bu iddianın zayıflığını göstermektedir. Öyle ki Şîî ricâl kitapları bile Vâkıdî'yi Şîîler arasında göstermezler.⁴²

İbn İshâk'la yıldızları barışmayan Mâlik b. Enes, Vâkıdî hakkında olumlu ifadeler kullanarak, onu siyer ve meğâzî ilminde üstat olarak tanıtır ve bu alanda karşılaştığı bazı meselelerin çözümünü Vâkıdî'ye havale ettiğini belirtir.⁴³

Muhaddislerin bir kısmı Vâkıdî'yi hadis konusunda yetersiz görse de meğâzî konusunda üstat olduğu şüphe götürmez bir gerçektir. İbn Nedim: “Vâkıdî meğâzî, siyer ve fetihler konu-

³⁶ Zehebî, Â'lâm, c. IX, s. 469.

³⁷ Garib Hadis: Metin veya isnad yönünden tek kalmış veya benzeri başka râviler tarafından rivayet edilmemiş hadise denir. (Talat Koçyiğit, Hadis İstihlaları, s. 114.)

³⁸ İbn Seyyidi'n-Nâs, Uyunu'l-Eser, c. I, s. 24-25.

³⁹ İbn Nedim, el-Fihrist, (Thk. İbrahim Ramazan), Dâru'l-Ma'rife, Beyrut, 1417/1997, s. 127.

⁴⁰ Şaban Piriş, Vâkıdî'nin Kitabı'l-Meğâzî'si (1.Cilt) Çeviri ve Değerlendirme, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Kayseri, Mart 2016, s. 46.

⁴¹ Jones, Kitabı'l-Meğâzî, c. I, s. 299.

⁴² Josef Horovitz, İlk Siyer/Meğâzî Eserleri ve Müellifleri, (çev. Ramazan Altınay- Ramazan Özmen), Ankara Okulu Yay. Ankara 2002, s. 109-110.

⁴³ Bağdâdî, Târîhu Bağdât c. IV, s. 13; İbn Seyyidi'n-Nâs, Uyunu'l-Eser, c. I, s. 21-24.

sunda ayrıca hadiste, ahkâmda ve haberlerde ihtilaf ettikleri hususlarda bilgi sahibiydi.⁴⁴ sözüyle onun hakkını teslim etmektedir.

Başka bir siyer müellifi olan Muhammed b. Sâ'd Vâkıdî'nin talebesi ve kâtibidir. Vâkıdî'nin Bağdat'ta bulunduğu sırada onunla yakın dostluk kurmuştur. Kendi eserini de hocası Vâkıdî'nin eserlerine dayanarak yazdığı rivayet edilmektedir. İbn Sâ'd'ın eserinin “*Tabakât*” kısmı, Hüseyin b. Fehm (H.211-289) tarafından muhafaza edilmiştir. Daha sonra kitabın “*Sîre*” bölümünün yazıldığı anlaşılıyor. Sonra da bu iki bölüm H. 300 dolaylarında İbn Mâruf tarafından birleştirilerek tek bir eser haline getirilmiştir.⁴⁵ Dolayısıyla İbn Sâ'd'ın bu eseri tek başına bir siyer veya tabakât değildir. İçinde Hz. Peygamber'in hayatının ve Sahabe, Tabiîn, Tebeü't-Tabiîn'den râvîlerin biyografilerinin olduğu karma bir eserdir.

Hz. Peygamber'in savaşlarıyla ilgili rivayetlerde büyük ölçüde Vâkıdî'den faydalanan İbn Sâ'd, hocasının rivayetlerini ondan daha kısa bilgilerle vermeyi tercih etmiştir. Bunun yanında Kitabü'l-Meğâzî'de olmayan ve kendisinin elde ettiği bazı önemli bilgileri de kitabına almıştır. İbn Sâ'd, gazveler konusunda Vâkıdî'de yer alan bilgileri özetlemekle yetinmemiş, aynı zamanda hocasının gözünden kaçan bazı hususları tamamlamaya çalışmıştır. Böylece sadece rivayetçi bir müellif olmayıp araştırmacı yönünü de ortaya koymuştur.⁴⁶ Ancak İbn Sâ'd, olayları belli bir tertip içinde takdim etmezken Hz. Peygamber'in ahlakı, peygamberliğinin alametleri ve vasıflarını ilk olarak ele alan meğâzî yazarıdır. Şemâil edebiyatının oluşmasında öncülük etmiştir.⁴⁷

İbn Sâ'd, İslam tarihçileri arasında yazdığı “*Kitabü't-Tabakâti'l-Kebîr*” sayesinde önemli bir konuma sahiptir. O, Hicrî III. asrın başındaki en önemli tarihçilerden biri sayılmaktadır. Bu nedenle kendisinden sonra gelen tarihçiler ona itimat etmişler ve onun rivayetlerine atıfta bulunmuşlardır. Mesela, Hâtib el-Bağdâdî (ö. 463/1070), *Târîhu Bağdâd*'inde 250'den fazla yerde İbn Sâ'd'ın bu eserinden faydalanmıştır. Aynı şekilde İbn Seyyidi'n-Nâs (ö. 734/1333) *Uyûnu'l-Eser* adlı kitabında özellikle şemâil, siyer ve meğâzî konularında ondan nakiller yapmıştır. Bunlara ek olarak Zehebî de (ö. 748/1381) İbn Sâ'd'ın *Tabakât*'ını, *Târîhu'l-İslam* adlı kitabına temel kaynak yapmak suretiyle ondan istifade etmiştir.⁴⁸

Cerh ve ta'dil âlimleri İbn Sâ'd'ı şerefli, faziletli, doğru sözlü ve genel olarak sika kabul ederler. İbn Nedîm: “Hâli mestûr bir sika, sahabî ve tabiîn ahbârında âlimdir” diyerek onun zahiren adaletine hükmedilmesine karşılık gerçekte ne olduğunun bilinemeyeceğini anlatmak istemiştir.⁴⁹ Zehebî ve İbn Hacer gibi mu'tedil cerh ve ta'dil âlimleri onu, doğrudan güvenilir bir şahsiyet olarak kabul etmişlerdir.⁵⁰

Hadis ve siyerde bilgi sahibi olan İbn Sâ'd, bu bilgiye ilaveten tabakât alanında yazdığı eser sayesinde kendisinden sonra bu alanla ilgili eser yazan müelliflere de öncülük etmiştir. O,

⁴⁴ İbn Nedim, El-Fihrist, s. 127-128.

⁴⁵ Horovitz, İlk Siyer/Meğâzî Eserleri ve Müellifleri, s. 121.

⁴⁶ Elşad Mahmudov, Sebepleri ve Sonuçları Açısından Hz. Peygamber'in Savaşları, İSAM, İstanbul 2010, s. 24.

⁴⁷ Hizmetli, İslam Tarihi (İlk Dönem), s. 93.

⁴⁸ Ali Muhammed Ömer, İbn Sâ'd'ın Tabakât'ına yazdığı Mukaddime, çev: Heyet, Siyer yay., İstanbul 2015, c. I, s. liv-lv.

⁴⁹ İbn Nedîm, el-Fihrist, s. 128.

⁵⁰ Zehebî, A'lâmü'n-Nübelâ, c. X, s. 665-666; İbn Hacer, Tehzîbü't-Tehzîb, Matbâatu Dâirat'i-Mâarif en-Nizâmiyye, I-XII, Hindistan, 1. Baskı H. 1326, c. IX, s. 184.

ilim dünyasında tabakât alanında üstün bir mevkiye sahipken hadis alanında aynı mevkiye ulaştığını söylemek güçtür.⁵¹

Buraya kadar çalışma hakkında ön bilgiye yer verildi. Bundan sonra çalışmamızın ana çatısını oluşturan hadis ve siyer rivayetlerinin karşılaştırıldığı bölüme yer verilecektir.

Bedir Gazvesi Kapsamında Hadis ve Siyer Rivayetlerinin Karşılaştırılması

1. Bedir Savaşına Katılıp Şehit Olmak İsteyen Kadının Haberi

Ebû Dâvûd'un rivayeti: Osman b. Ebî Şeybe, Vekî' b. Cerrah, el-Velîd b. Abdullah b. Cümei, dedesinden ve Abdurrahman b. Hallâd el-Ensarî'den, Ümmü Varaka bt. Abdullah b. Nevfel el-Ensarî'den şöyle rivayet etmiştir:

Resûlullah (s.a.v.) Bedir savaşına çıkacağı zaman kendisine dedim ki: “Yâ Resûlullah! Seninle beraber savaşa çıkmama izin ver de hastaları tedavi edeyim. Belki yüce Allah (bu sayede) bana şehitlik nasip eder.

Resûlullah (s.a.v.) da şöyle cevap verdi: “*Evinde kal, muhakkak Allah (c.c.) sana şehitliği nasip edecektir.*”

(Vekî' b. Cerrah) der ki; Ona “şehide” denirdi.

(el-Velîd) der ki: (Ümmü Varaka) Kur'ân okurdu, evinde özel müezzin bulundurmak için Peygamber (s.a.v.)'den izin istemiş, (Hz. peygamber) ona izin vermişti.

(Vekî') der ki; Ümmü Veraka'ya ait bir köle ile câriye vardı. Ölümünden sonra onların hür olacaklarını ifade etmişti. Bu köle ile câriye bir gece kalktılar, onu bir kadife ile boğup öldürdüler. Sonra da kaçıp gittiler. Hz. Ömer (r.a.) sabahleyin bunu duydu ve halka hitaben bir konuşma yaparak “Kim bunları bilir veya görürse yakalayıp getirsin.” dedi.

Nihayet Ömer (r.a.) onların (asılmasını) emretti de asıldılar ve Medine'de ilk asılan kimseler oldular.⁵²

İbn Sâ'd'ın rivayeti: Fadl b. Dükeyn, Velîd b. Abdullah b. Cümei', Leyla bt. Mâlik, Ümmü Varaka bt. Abdullah b. Hâris.

Resûlullah (s.a.v.) Ümmü Varaka'yı ziyaret eder ve ona “şehide” derdi. Resûlullah (s.a.v.) Bedir savaşına çıkacağı zaman kendisine dedi ki: “Yâ Resûlullah! Seninle beraber savaşa çıkmama izin ver de hastaları tedavi edeyim. Belki yüce Allah bana şehitlik nasip eder.

Resûlullah (s.a.v.) da şöyle cevap verdi: “*Evinde kal, muhakkak Allah (c.c.) sana şehitliği nasip edecektir.*”

Resûlullah ona “şehide” ismini vermişti.

Peygamber (s.a.v.) ona, kendi ev halkına imamlık yapmasını emretmişti. Ümmü Varaka'nın bir de müezzini vardı. Ömer (r.a.)'in hilafeti döneminde yine ev halkına imamlık yapıyordu.

⁵¹ Ali Çelik, İbn Sâ'd'ın Hadisçiliği, Bingöl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Yıl: 2017, Cilt: VII, Sayı: 13, s. 291.

⁵² Ebû Dâvud, Sünen-i Ebî Dâvud, I-IV, Thk: Muhammed Muhyiddîn Abdulhamîd, el-Mektebetü'l-Asriyye, Beyrut Tsz. c. I, s. 161; (Bu hadisin Türkçe metin kısmı Ebû Dâvud, Sünen-i Ebî Dâvud Terceme ve Şerhi, İsmail L. Çakan, Şamil Yayınevi, İstanbul 1987, Kitabı's-Salât, Kadınların İmamlığı, 591 numaralı çeviriden alınmıştır.)

Ümmü Veraka'ya ait bir köle ile câriye vardı. Bu köle ile câriye onu öldürdüler. Sonra da kaçıp gittiler.

Onlar yakalanıp getirildi ve asıldılar. Böylece Medine'de ilk asılan kimseler oldular.

Ömer (r.a.) şöyle dedi: “Resûlullah doğru söylemiştir. Bize, haydi şehideyi ziyaret edelim!” derdi.⁵³

2. Bedir Savaşında Nöbetleşe Kullanılan Binekler

Ahmed b. Hanbel'in rivayeti: Abdussamed b. Abdulvaris, Hammâd b. Seleme, Âsım, Zirr b. Habîş, İbn Mesûd şöyle dedi:

Bedir gününde bizden her üç kişiye bir binek düşüyordu. Resûlullah (s.a.v.)'ın binek arkadaşı Ali ve Ebû Lübabe idi.

Yürüme sırası Peygamber (s.a.v.)'a geldiği zaman: “Yâ Resûlallah! Sen bin, biz senin yerine yürürüz!” dediler. Peygamber (s.a.v.) ise: “Siz yürümekte benden daha güçlü değilsiniz. Ecir ve mükâfat hususunda da ben sizden daha müstağni değilim!” buyurdu.⁵⁴

İbn Sâ'd'ın rivayeti: Yunus b. Muhammed, Hammâd b. Seleme, Âsım, Zirr b. Habîş, İbn Mesûd şöyle dedi:

Bedir gününde bizden her üç kişiye bir binek düşüyordu. Resûlullah (s.a.v.)'ın binek arkadaşı Ali ve Ebû Lübabe idi.

Yürüme sırası Resûlullah'a geldiği zaman: “Yâ Resûlallah! Sen bin, biz yürüyelim!” dediler. Peygamber (s.a.v.) ise: “Hayır! Siz binin, yürümede siz benden daha güçlü değilsiniz. Ben de ecre ihtiyacı olmayan biri değilim!” buyurdu.⁵⁵

3. Hz. Peygamber'in Bedir Savaşından önce Yaptığı Dua

Ebû Dâvûd'un rivayeti: Ahmed b. Salih, Abdullah b. Vehb, Huyay b. Abdullah, Ebû Abdurrahman el-Hubelî, Abdullah b. Amr şöyle dedi:

Resûlullah (s.a.v.) Bedir günü üç yüz on beş kişi ile savaşa çıkmış ve: “Ey Allah'ım bu askerler kendilerini taşıyacak bir binekten yoksundur. Onları sen taşı! Çıplaktırlar, onları sen giydir! Açtırlar, sen doyur!” diye dua etti.

Neticede Allah, Bedir günü kendisine fetih nasip etmiş (fetihten sonra harbe iştirak eden askerler) öyle bir değişikliğe uğramışlar ki onlardan her biri mutlaka bir ya da iki deveyle, elbise ve karınları tok olarak Medine'ye dönmüşlerdir.⁵⁶

İbn Sâ'd'ın rivayeti: Halid b. Haddeş, Abdullah b. Vehb, Huyay b. Abdullah, Ebû Abdurrahman el-Hubelî, Abdullah b. Amr şöyle dedi:

Resûlullah (s.a.v.) Bedir savaşına Tâlut'un çıktığı gibi 315 savaşçıyla çıktı. Peygamber (s.a.v.) çıktıklarında onlara şöyle dua etti: “Ey Allah'ım, onlar yayadırlar; sen onları bindir! Onlar çıplaktırlar, onları sen giydir! Açtırlar, sen doyur!”

⁵³ İbn Sâ'd, Kitabü't-Tabakâti'l-Kebîr, (çev. Heyet, çev. Editörü: Adnan Demircan), Siyer Yay. İstanbul 2015, c. 10, s. 462-63.

⁵⁴ Ahmed b. Hanbel, Müsned, Dâru İhyâu't-Turât el-Arabî, Beyrut, Tsz., Hadis No: 3835. (Bu hadisin metin kısmının Türkçesi M. Âsım Köksal'ın Peygamberler Peygamberi Hz. Muhammed (s.a.v.) ve İslamiyet, İzmir 2014, c. 3-4, s. 282, eserinden alınmıştır.)

⁵⁵ İbn Sâ'd, Tabakât, c. 2, s. 18.

⁵⁶ Ebû Dâvud, Sünen-i Ebî Dâvud, c.III, s. 79; (Türkçesi: Ebû Dâvud, Sünen, Cihat, 2747.)

Böylece Allah (c.c.) Bedir günü kendisine fetih nasip etmiş Müslüman askerlerden her biri mutlaka bir ya da iki deveyle, elbiseli ve karınları tok olarak geri dönmüşlerdir.⁵⁷

4. Hubeyb b. Yisaf'ın Bedir Seferinde Müslüman Olarak Savaşa Katılması

Müslim'in rivayeti: Züheyr b. Harb, Abdurrahman b. Mehdî, Ebû Tahir, Abdullah b. Vehb, Mâlik b. Enes, Fudayl b. Ebî Abdullah, Abdullah b. Niyâr, Urve b. Zübeyr, Peygamber (s.a.v.)'in eşi Aişe (r.a.)'den şöyle rivayet etti:

Resûlullah (s.a.v.), Bedir tarafına doğru yola çıkmıştı. Harratu'l-Vebre'ye varınca ona, cesur ve yiğit olduğu söylenen bir adam yetişti. Bu sebeple Resûlullah (s.a.v.)'ın sahabileri o adamı görünce sevindiler.

Bu adam, Resûlullah (s.a.v.)'a yetişince ona: "Sana tâbi olmak ve seninle beraber yaranmak için geldim." dedi.

Resûlullah (s.a.v.) ise bu adama: "*Allah'a ve Resûlüne îmân ediyor musun?*" diye sordu.

Adam: "Hayır!" dedi. Bunun üzerine Resûlullah (s.a.v.): "*Öyleyse geri dön! Ben asla bir müşrikten yardım almam!*" buyurdu.

Âişe (r.a.) der ki: "Sonra bu adam gitti. Ağacın yanına vardığımızda o adam Resûlullah (s.a.v.)'a yine yetişti ve ona ilk defa söylediğini söyledi. Peygamber (s.a.v.)'de ona ilk defa söylediğinin aynısını söyleyip: 'Öyleyse geri dön! Ben asla bir müşrikten yardım almam!' buyurdu. Sonra adam geri döndü. Adam tekrar Resûlullah (s.a.v.)'a Beydâ'da yetişti. O da ilk defa dediği gibi: 'Allah'a ve Resûlüne îmân ediyor musun?' diye sordu."

Adam: "Evet!" diye cevap verdi. Resûlullah (s.a.v.), ona: "*O halde bizimle birlikte yürü bakalım!*" buyurdu.⁵⁸

İbn Sâ'd'ın rivayeti: Mâ'n b. İsa, Mâlik b. Enes, Fudayl b. Ebî Abdullah, Abdullah b. Niyâr, Urve b. Zübeyr, Aişe (r.a.) şöyle dedi:

Resûlullah (s.a.v.), Bedir tarafına doğru yola çıkmıştı. Harratu'l-Vebre'ye varınca ona, cesaret ve yiğitliğiyle tanınan bir adam arkadan gelip yetişti. Resûlullah (s.a.v.)'ın sahabileri, o adamı görünce sevindiler.

Bu adam, Resûlullah (s.a.v.)'a yetişince ona: "Sana tâbi olmak ve seninle beraber savaşa katılmak için geldim." dedi.

Resûlullah (s.a.v.) ise bu adama: "*Allah'a ve Resûlüne îmân ettin mi?*" diye sordu.

Adam: "Hayır!" dedi. Bunun üzerine Resûlullah (s.a.v.): "*Öyleyse geri dön! Biz müşriklerden yardım istemeyiz!*" buyurdu.

Âişe (r.a.) dedi ki: Allah Resûlü yürüyüşüne devam etti. Bir ağacın yanına geldiği zaman aynı adam arkasından gelip önceden söylediği sözlerin aynısını söyledi. Peygamber (s.a.v.) de önceki gibi sordu. Adam yine "Hayır!" dedi. Bunun üzerine Peygamber (s.a.v.): "*Öyleyse geri dön! Biz müşriklerden yardım istemeyiz!*" buyurdu.

⁵⁷ İbn Sâ'd, Tabakât, c. 2, s. 17.

⁵⁸ Müslim b. Haccâc, Sahîh-i Müslim, I-V, Thk: Muhammed Fuâd Abdulbâkî, Dâru İhyâit't-Turâsi'l-Arabî, Beyrut Tsz., c. III, s. 1449; (Metin bölümünün Türkçesi: Müslim, Sahîh-i Müslim Muhtasarı, (çev. Hanefî Akın), Cihat ve Siyer 51, (1661), Gaziantep 2005.)

Sonra adam geri döndü. Adam tekrar Resûlullah (s.a.v.)'a Beydâ'da yetişti ve bir defa daha savaşa katılmak istediğini söyledi. O da ilk defa dediği gibi: "Allah'a ve Resûl'üne îmân ettin mi?" diye sordu.

Adam bu defa: "Evet!" diye cevap verdi. Resûlullah (s.a.v.), ona: "*O halde bizimle birlikte gel!*" buyurdu...⁵⁹

5. Ebû Cehil'in Bedir'de Yaptığı Beddua

Ahmed b. Hanbel'in rivayeti: Yezîd b. Harun, Muhammed b. İshâk, Muhammed b. Müslim b. Şihâb ez-Zührî, Abdullah b. Sâlebe b. Suayr nakletti:

Kureyş müşrikleri ve Müslümanlar Bedir'de birbirleriyle karşılaştıkları zaman, Ebû Cehil şöyle dedi: "Ey Allahım! Muhammed hısmılık ilişkilerini bize kestirdi ve bize bilinmeyen bir şeyle geldi. Sabahleyin onu helak et!" dedi.

Böylece, kendi aleyhinde ilk hüküm veren kendisi oldu.⁶⁰

İbn İshâk'ın rivayeti: İbn İshâk dedi ki: Bana Muhammed b. Müslim b. Şihâb ez-Zührî, Abdullah b. Sâlebe b. Suayr'dan haber verdi ki o, ona şu haberi vermiş:

İnsanlar birbirleriyle karşılaştıkları ve birbirine yaklaştıkları zaman Ebû Cehil b. Hişâm şöyle dedi: "Ey Allahım! Muhammed hısmılık ilişkilerini bize kestirdi ve bize bilinmeyen bir şeyle geldi. O halde sabahleyin onu helak et!"

Böylece aleyhine ilk hüküm veren o oldu.⁶¹

6. Bedir'de Meleklerin Yardıma Gelmeleri

Ahmed b. Hanbel'in rivayeti: Yezîd b. Harun, Muhammed b. İshâk, Babası (İshâk b. Yesâr), Benî Mâzin'den bir adam, Ebû Dâvûd el-Mâzinî -ki o Bedir'de hazır bulundu- şöyle dedi:

Bedir gününde, müşriklerden bir adamı vurup öldürmek için takip ettim. Kılıcım daha onun başına erişmeden başının yere düştüğünü gördüm. Anladım ki onu benden başkası öldürdü.⁶²

İbn İshâk'ın rivayeti: Bana babam İshâk b. Yesâr, Benî Mâzin b. Neccâr'dan birtakım adamlardan naklen, onların da Ebû Dâvûd el-Mâzinî'den naklen -ki o Bedir'de hazır bulundu- şöyle dediğini haber verdi:

Ben, Bedir gününde müşriklerden bir adamın peşine gittim ki ona vurayım. Benim kılıcım ona vasıl olmadan önce onun başı düştü. Ben anladım ki onu benden başkası öldürdü.⁶³

7. Bedir'de Hz. Peygamber'in Secde Hâlinde Dua Etmesi

Nesâi'nin rivayeti: Muhammed b. Beşşâr, Ubeydullah b. Abdulmecid, Ubeydullah b. Abdurrahman, İsmail b. Avn, Abdullah b. Muhammed b. Ömer, Muhammed b. Ömer, Ali b. Ebî Talib şöyle dedi:

⁵⁹ İbn Sâ'd, *Tabakât*, c. 3, s. 606-607, (Hubeyb b. Yisâf).

⁶⁰ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, Hadis No: 23034. (Hadisin Türkçesi için Bkz: Köksal, c. 3-4, s. 324-325)

⁶¹ İbn İshâk-İbn Hişâm, *Sîret*, c. 2, s. 363.

⁶² Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, Hadis No: 23147. (Hadisin Türkçesi için Bkz: Köksal, c. 3-4, s. 328)

⁶³ İbn İshâk-İbn Hişâm, *Sîret*, c. 2, s. 370.

Bedir günü biraz çarpıştıktan sonra: “Ne yapıyor bir bakayım!” diye acele Resûlullah (s.a.v.)’ın yanına geldim. Peygamber (s.a.v.) secdeye kapanmış, durmadan: “*Yâ Hayy yâ Kayyûm! Yâ Hayy yâ Kayyûm!*” diyordu.

Çarpışmak için savaş meydanına döndüm. Resûlullah’ın yanına tekrar dönüp geldiğim zaman o, yine secdeye kapanmış, “*Yâ Hayy yâ Kayyûm!*” diyordu. Sonra, tekrar çarpışmaya gittim. Tekrar dönüp geldiğim zaman kendisi yine secdede bunu söylüyordu.

Yüce Allah ona fetih ve zaferi ihsan etti.⁶⁴

İbn Sâ’d’ın rivayeti: Ubeydullah b. Abdumecid, Ubeydullah b. Abdurrahman, İsmail b. Avn, Abdullah b. Muhammed b. Ömer, Muhammed b. Ömer, Ali b. Ebî Talib şöyle dedi:

Bedir günü biraz çarpıştıktan sonra: “Ne yapıyor bir bakayım” diye acele Resûlullah (s.a.v.)’ın yanına geldim. Onu secdede buldum. Şöyle diyordu: “*Yâ Hayy yâ Kayyûm! Yâ Hayy yâ Kayyûm!*” diyordu. Bunlardan başka bir şey söylemiyordu.

Çarpışmak için savaş meydanına döndüm. Resûlullah’ın yanına tekrar dönüp geldiğim zaman, o yine secdeye kapanmış: “*Yâ Hayy yâ Kayyûm!*” diyordu. Sonra, tekrar çarpışmaya gittim. Tekrar dönüp geldiğim zaman, kendisi yine secdede bunu söylüyordu.

Yüce Allah ona fetih ve zaferi ihsan etti.⁶⁵

8. Bedir’de Esir Edilen Müşriklerin Durumunun İstişare Edilmesi

Müslim’in rivayeti: Hannad b. Es-Seriy, İbn Mübarek, İkrime b. Ammar, Semek el-Hafî, İbn Abbas, Hz. Ömer (r.a)’den rivayet edilmiştir:

Bu hadisle ilgili ikinci senet zinciri şöyledir:

Züheyr b. Harb (Hadisin lafzı Ona aittir), Ömer b. Yunus el-Hafî, İkrime b. Ammar, Ebû Zümeyl, (Semek el-Hafî), Abdullah b. Abbas, Hz. Ömer (r.a)’den rivayet edilmiştir:

... Müslümanlar o gün (Bedir Günü) yetmiş tane müşrik öldürdüler, yetmiş tanesini de esir aldılar.

Ebû Zümeyl der ki: Abdullah b. Abbâs şunu da söyledi: Müslümanlar, esirleri aldıktan sonra Resûlullah (s.a.v.), Ebû Bekir ile Ömer’e: “*Bu esirler hakkındaki görüşünüz nedir?*” diye sordu. Ebû Bekir: “Ey Allah’ın peygamberi! Bunlar, senin amcaoğulların ve sana akrabadırlar. Ben, onlardan fidye almanı daha uygun görüyorum. Bu sayede kâfirler üzerine kuvvetimiz olur. Umulur ki “Allah onları İslâm’a hidayet buyurur.” dedi.

Daha sonra Resûlullah (s.a.v.): “*Ey Hattâb oğlu! Senin bu konudaki görüşün nedir?*” diye sordu. Ömer der ki: Ben: “Hayır, vallâhî ey Allah’ın Resûlü! Ben, Ebû Bekir’in görüşünde değilim. Fakat ben, bize müsaade buyursan da şunların boyunlarını vursak fikrindeyim. Ali’ye, kardeşi Akîl’e karşı izin ver de Ali de onun boynunu vursun. Bana da filânca bir yakınım karşı izin versen de, ben de onun boynunu vurayım. Çünkü bunlar, küfrün imamları ve önde gelenlerdir.” dedim.

Bunun üzerine Resûlullah (s.a.v.), Ebû Bekir’in söylediği görüşe meyletti. Benim söylediğime yanaşmadı...⁶⁶

⁶⁴ Nesâî, Sünen-i Kübra, Zînet Kitabı, Muhakkik: Abdulgaffâr Süleyman el-Bendârî ve Seyyid Kısraî Hasan, Dâru’l-Kitab’ul-İlmiyye, Beyrut, Tsz., 1. Baskı, c. 9, s. 227, 9988. (Hadisin Türkçesi için Bkz: Köksal, c. 3-4, s. 339)

⁶⁵ İbn Sâ’d, Tabakât, c. 2, s. 24.

Taberî'nin rivayeti: Ahmed b. Mansur, Âsım b. Ali, İkrime b. Ammar, Ebû Zümeyl, Abdullah b. Abbas, Hz. Ömer'in bildirdiğine göre; Bedir günü Müslümanlar müşriklerle karşılaşınca Yüce Allah müşrikleri hezimete uğrattı. Onlardan 70 kişi öldürüldü, 70 kişi de esir edildi. Peygamber (s.a.v.) esirlerin işini Hz. Ebu Bekir, Hz. Ali ve Hz. Ömer'le istişare etti.

Hz. Ebu Bekir: “Ey Allah'ın Peygamberi! Bunlar amcaoğulları, akraba ve kardeşlerdir. Ben, onlardan fidye (kurtulmalık akçesi) almanı uygun görürüm. Onlardan aldıklarımız, kâfirlerle karşı bizim için bir güç, kuvvet olur. Belki de Allah onları doğru yola, İslâmiyet'e erdirir de onlar bizim için destek olurlar.” dedi.

Peygamber (s.a.v.), Hz. Ömer'e: “*Ey İbn Hattab! Senin görüşün nedir?*” diye sordu.

Hz. Ömer: “Hayır, vallahî yâ Resûlallah! Ben, Ebu Bekir'in görüşünde değilim. Benim bu husustaki görüşüm, onların boyunlarını vurmamıza izin vermindir. Bana müsaade buyur, (akrabamdan) filanın boynunu ben vurayım. Ali'ye müsaade buyur, (kardeşi) Akîl'in boynunu o vursun. Hamza'ya müsaade buyur, kardeşi filanın (Hz. Abbas'ın) boynunu o vursun. Tâ ki Allah, kalplerimizde müşriklere karşı bir yumuşaklık ve zaaf bulunmadığını belli etsin. Bu esirler müşriklerin eşrafı, önderleri, küfür elebaşlarıdır.” dedi.

Peygamber (s.a.v.), Hz. Ebu Bekir'in görüşüne meyletti, Hz. Ömer'in görüşüne meyletmedi...⁶⁷

9. Hz. Peygamber'in Ensâr'ın Teklifini Reddetmesi

Buhârî'nin rivayeti: İsmail b. Ebî Üveys, İsmail b. İbrahim b. Ukbe, Musa b. Ukbe, İbn Şihâb, Enes b. Mâlik şöyle dedi:

Ensardan bazı zâtlar, Resûlullah (s.a.v.)'dan izin istediler de: “Yâ Resûlallah! Bize müsaade buyur da kızkardeşimizin oğlu Abbas b. Abdulmuttalib'in kurtulmalık akçesini kendisine bırakalım.” dediler.

Resûlullah (s.a.v.): “*Hayır! Vallahî, bir dirhemini bile bırakamazsınız!*” buyurdu.⁶⁸

İbn Sâd'ın rivayeti: İsmail b. Abdullah b. Ebî Üveys, İsmail b. İbrahim b. Ukbe, Musa b. Ukbe, İbn Şihâb, Enes b. Mâlik şöyle dedi:

Ensar'dan bir adam, Resûlullah (s.a.v.)'a şöyle dedi: “Yâ Resûlallah! Bize müsaade buyur da kardeşimiz Abbas b. Abdulmuttalib'in fidyesini kendisine bırakalım.”

Resûlullah (s.a.v.): “*Hayır! Vallahî, bir dirhemi bile olmaz!*” buyurdu.⁶⁹

10. Hz. Zeynep'in Esirler Arasında Bulunan Kocası İçin Fidyeye Göndermesi

Ebû Dâvûd'un rivayeti: Abdullah b. Muhammed en-Nüfeylî, Muhammed b. Seleme, Muhammed b. İshâk, Yahya b. Abbâd, Babası Abbâd b. Abdullah b. Zübeyr, Aîşe (r.a.)'den demiştir ki: Mekkeliler, Bedir esirlerine fidye olmak üzere mal göndermeye başlayınca Hz. Zeynep de kocası Ebu'l-As'ın fidyesi olmak üzere bir miktar mal gönderdi.

⁶⁶ Müslim b. Haccâc, Sahîh-i Müslim, c. III, s. 1383, (Hadisin Tükçesi için Bkz: Müslim, Sahîh-i Müslim, Cihat ve Siyer, 18, 1604.)

⁶⁷ İbn Cerîr et-Taberî, Târîhu't-Taberî, İzzeddin yay., Beyrut 1405-1985, c. 2, s. 555. (Bu metnin Türkçesi Köksal, c. 3-4, s. 371-73'den alınmıştır.)

⁶⁸ Buhârî, Sahîh-i Buhârî, I-IX, Thk: Muhammed Zühayr b. Nâsır en-Nâsır, Dâru Tavku'n-Necât, H. 1422, c. IV, s. 69; (Türkçesi: Buhârî, Sahîh-i Buhârî, (çev. Mehmed Sofuoğlu), Ötüken Yay.Kitabu'l-İtk, 21, s. 1665.)

⁶⁹ İbn Sâd, Tabakât, c. 4, s. 12.

Hiz. Zeyneb'in gönderdiği bu mallar arasında kendisine ait bir de gerdanlık vardı. Bu gerdanlık Hiz. Hatice'nin idi ve Zeyneb'i Ebu'l-As ile evlendirirken bu gerdanlığı ona vermişti.

Resûlullah (s.a.v.) gerdanlığı görünce Zeynep için çok üzüldü ve yanındaki Müslümanlara: "Eğer Zeyneb'in esirini serbest bırakmayı uygun görürseniz onu serbest bırakın ve Zeyneb'e ait olan malı da kendisine iade ediniz." dedi.

Onlar da: "Olur!" diye cevap verdiler.

Resûlullah (s.a.v.) Ebu'l-As'tan Zeyneb'i kendisine göndereceğine dair söz almıştı. Yahut da Ebu'l-As Zeyneb'i Hiz.Peygamber'e göndereceğine dair söz vermişti.

Bunun  zerine Resûlullah (s.a.v.) Zeyd b. Harise ile ensardan bir adamı Hiz.Zeyneb'i getirmek üzere Mekke'ye gönderdi. Gönderirken onlara: "Ye'cic (denen yer)'in çukurunda bekleyin. Nihayet sizin yanınıza gelince beraberce yola çıkar ve onu alıp getirirsiniz!" buyurdu.⁷⁰

İbn İşh k'ın rivayeti: Bana Yahya b. Abbâd b. Abdullah b. Zübeyr, babası Abbâd'dan naklen, O da Aişe'den naklen, Aişe'nin şöyle dediğini haber verdi:

Mekkeliler, esirleri için kurtulmalık akçeleri göndermeye başladıkları zaman Hiz. Zeyneb de Ebu'l-As b. Rebi' için biraz mal ile annesi Hiz. Hatice'nin kendisine evlendiği sırada hediye etmiş olduğu gerdanlığı göndermişti.

Resûlullah (s.a.v.), gerdanlığı görür görmez son derecede üzüldü ve: "Eğer onun (Hiz. Zeyneb'in) esirini serbest bırakmayı ve malını da geri vermeyi uygun bulursanız öyle yapınız!" buyurdu.

Müslümanlar; "Olur Y  Resûlallah!" diyerek Ebu'l-As'ı serbest bıraktılar. Gönderilen mal ile gerdanlığı da Hiz. Zeyneb'e iade ettiler.

Peygamber (s.a.v.) Hiz. Zeyneb'in Medine'ye gelmesine izin vermesi için ya Ebu'l-As'tan söz almış veya o kendiliğinden söz vermiş ya da Ebu'l-As serbest bırakılırken böyle bir şart koşulmuştu. Fakat bu haber ne ondan ne de Peygamber (s.a.v.)'dan çıkmayacak ve ne olduğu bilinmeyecekti.

Ebu'l-As, Mekke'ye döndüğü zaman, Resûlullah Zeyd b. Harise'yi ve Ensar'dan bir adamı gönderdi ve dedi ki: "Y cec (Ye'cic) vadisinde olunuz. Zeynep size orada rastlayacak, siz onu bana getiriniz!"

Onlar da bulunacakları o yere gittiler. Ebu'l-As, Mekke'ye geldiği zaman Zeyneb'e babasına gitmesini emretti. Zeynep de hazırlandı ve gitti.⁷¹

Sonuç

Çalışmamızda, konusu Bedir Gazvesi olan on rivayetin senet zincirleri ile birlikte metinlerini de alt alta vererek aralarındaki benzerliği ortaya koymaya çalıştık. Bu rivayet karşılaştırmalarının sonucunda gördük ki hadis ve siyer müellifleri ya tamamen aynı ya da büyük oranda birbirlerine benzer senet ve metinlerle nakiller yapmışlar. Hadis müelliflerinin siyer müellif-

⁷⁰ Eb  Dâvud, Sünen-i Eb  Dâvud, c. III, s. 62; (Türkçesi: Eb  Dâvûd, Sünen, Cihat, 2692.)

⁷¹ İbn İşh k-İbn Hişam, Siret, c.2, s.394-395.

lerinden haber nakletme konusunda isteksiz ve çekimser kalmalarına rağmen siyer müelliflerinden haber naklettiklerini gördük.

İlk siyer yazarlarından İbn İshâk'ın hadis usulcileri tarafından hem karakter olarak hem de hadis usulündeki tarzı nedeniyle tenkit edildiğini yukarıdaki bölümlerde ele almıştık. Ancak gördük ki o, bir yandan eleştirilmiş diğer yandan da rivayetlerinden istifade edilen bir siyer yazarı olmuştur.

Yukarıda karşılaştırmasını verdiğimiz hadis ve siyer rivayetlerinin üç tanesinde Muhammed b. İshâk'ın imzasını görüyoruz. On rivayetin üçünde onun isminin yer alması özellikle siyer haberlerinde hadisçilerin ondan faydalandıklarını göstermektedir. Ayrıca, genel görüşün aksine İbn İshâk'ın da sağlam ve güvenilir kanaldan rivayet naklettiğini de göstermektedir.

Yukarıdaki görüşün tam tersine siyer müelliflerinin bazı meğâzî rivayetlerinde hadis müelliflerinin rivayetlerinden faydalandıklarını da gördük. Mesela; karşılaştırmasını yaptığımız sekizinci başlıkta bu gerçeği görebiliyoruz. Taberî'nin "*Bedir'de Esir Edilen Müşriklerin Durumunun İstişare Edilmesi*" başlığı ile verdiğimiz rivayeti hadisçilerden aldığı anlaşılıyor. Çünkü bu rivayeti İbn İshâk'ın kitabında göremedik. Vâkîdî'de ise bu haber farklı bir senetle nakledilmiş ve oldukça uzun bir metinle ele alınmış. Bu durum bizi, bazı siyer-meğâzî rivayetlerine hadisçilerin öncülük ettiği düşüncesine götürmektedir.

Elde ettiğimiz sonuçlardan biri de Bedir Gazvesi kapsamında on rivayetin muhaddisler ve siyer müellifleri tarafından müşterek senet ve metinle nakledilmesi ortaya çok güçlü ve sağlam rivayetler çıkarmıştır. Böylece bu ortak rivayetler sayesinde siyer-meğâzî alanında daha sağlam haberler elde edilmiştir.

KAYNAKLAR

- Aydınlı, Abdullah Hadis İstilahları Sözlüğü, Timaş yay. İstanbul 1987.
- Bilgen, Osman, "Buhârî'nin Siyer ve Meğâzî Rivayetlerine Yaklaşımı", Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, Cilt: XVII, Sayı: 30 (2014/2).
- Buhârî, Sahîh-i Buhârî, I-IX, Thk: Muhammed Züheyr b. Nâsır en-Nâsır, Dâru Tavku'n-Necât, H. 1422.
-, Sahîh-i Buhârî, (çev. Mehmed Sofuoğlu), Ötüken Yay.
- Çelik, Ali, "Tarih Yazıcılığında İsnad'ın Kullanılışı ya da Rivayetçi Metod", Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi III, sayı: 2, 2003.
-, İbn Sâ'd'ın Hadisçiliği, Bingöl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Yıl: 2017, Cilt: VII, Sayı: 13, s. 277-294.
- Ebû Dâvud, Sünen-i Ebî Dâvud, I-IV, Thk: Muhammed Muhyiddîn Abdulhamîd, el-Mektebetü'l-Asriyye, Beyrut Tsz.
-, Sünen-i Ebû Dâvud Terceme ve Şerhi, İsmail L. Çakan, Şamil Yayınevi, İstanbul 1987.
- El-Askalânî, İbn Hacer, Tehzîbü't-Tehzîb, Matbâatu Dâirat'i-Mâarif en-Nizâmiyye, I-XII, Hindistan, 1. Baskı H. 1326.
- El-Âzâmî, M. Mustafa, "Muhammed b. İsmail el-Buhârî" TDV. İslam Ansiklopedisi, c.6, yıl: 1992, s. 368.

- El-Bağdâdî, Hatîb, Târîhu Bağdâd, (Thk. Beşşâr Avâd Ma'ruf), I-XVI, Dâru'l-Garbî'l-İslâmî, Beyrut, 1422/2002.
-, Takyîdü'l-İlm, İhyâü's-sünneti'n-nebeviyye, Beyrut, Tsz.
- Eren, Mehmet, "Hadis İlminde Ricâl Bilgisi ve İlk Kaynakları I", Dîni Araştırmalar, Ocak-Nisan 2000.
- Et-Taberî, İbn Cerîr, Târîhu't-Taberî, İzzeddîn yayınevi, Beyrut 1405-1985.
- Fayda, Mustafa, "İbn Hişâm" maddesi, TDV. İslam Ansiklopedisi, c. 20, s. 71, 1999.
-, "İbn Sa'd" maddesi, TDV. İslam Ansiklopedisi, c. 20, yıl: 1999, s. 294-295.
-, "Vâkıdî" TDV. İslam Ansiklopedisi 2012, c.42, s. 471-473.
- Hamîdullah, Muhammed, Siyer-i İbn İshâk'a yazdığı Mukaddime, Düşün yay., İstanbul 2012.
- Hanbel, Ahmed, Müsned, Dâru İhyâu't-Turât el-Arabî, Beyrut, Tsz.
- Hizmetli, Sabri, İslam Tarihi (İlk Dönem), AÜİF Ankara 1999.
- Horovitz, Josef, İlk Siyer/Meğâzî Eserleri ve Müellifleri, (çev. Ramazan Altınay- Ramazan Özmen), Ankara Okulu Yay. Ankara 2002.
- Itr, Nureddîn Muhammed, Menhecu'n-Nakd fî Ulûmi'l-Hadîs, Dâru'l-Fikr , Dîmeşk (Suriye), III. Bsk., 1418/1997.
- İbn İshâk-İbn Hişâm, Sîret-i İbn Hişâm, I-IV, Çev: Hasan Ege, Kahraman Yay., İstanbul 2006.
- İbn Nedim, el-Fihrist, (Thk. İbrahim Ramazan), Dâru'l-Ma'rife, Beyrut, 1417/1997.
- İbn Sâ'd, Kitâbü't-Tabakâti'l-Kebîr, (çev. Heyet, çev. Editörü: Adnan Demircan), Siyer Yay. İstanbul 2015.
- İbn Sâ'd, Kitâbü't-Tabakâti'l-Kebîr, Çev: Komisyon, Siyer Yay. İstanbul 2015.
- İbn Seyyidi'n-Nas, Uyunu'l-Eser fî Fününi'l-Meğâzî ve's-Siyer, (Ta'lik: İbrahim Muhammed Ramazan), I-II, Dâru'l-Kalem, Beyrut, 1414/1993.
- İmtiaz, Ahmed, "Bir Muhaddis Olarak Vâkıdî", (çev. Ramazan Özmen), Yüzüncü Yıl Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, sayı:3, Van 2000.
- Jones, Marsden, Kitabu'l-Meğâzî muhakkiki'nin mukaddimesi, (çev. Musa K. Yılmaz), Ocak 2014.
- Kandemir, M. Yaşar, "Ebû Dâvud es-Sicistânî" TDV. İslam Ansiklopedisi, c. 10, yıl: 1994, s. 119-121.
-, "İbn Mâce" TDV. İslam Ansiklopedisi, c. 20, yıl: 1999, s. 161-162.
-, "Müslim b. Haccâc" TDV. İslam Ansiklopedisi, c. 32, yıl: 2006, s. 93-94.
-, "Tirmizî" TDV. İslam Ansiklopedisi, c. 41, yıl: 2012, s. 202-204.
-, "Ahmed b. Hanbel" maddesi, TDV. İslam Ansiklopedisi 1989 c.2, s. 76-78.
- Koçyiğit, Talat Hadis Istılahları, AÜİF Yay. Ankara 1980.
- Köksal, M. Âsım, Peygamberler Peygamberi Hz. Muhammed (s.a.v.) ve İslamiyet, Işık Yay., İzmir 2014.

- Mahmudov, Elşad, Sebepleri ve Sonuçları Açısından Hz. Peygamber'in Savaşları, İSAM, İstanbul 2010.
- Müslim, Sahih-i Müslim Muhtasarı, (çev. Hanefi Akın), Gaziantep 2005.
- Nesâî, Sünen-i Kübra, Thk: Abdulgaffâr Süleyman el-Bendârî ve Seyyid Kisravî Hasan, Dâru'l-Kitab'ul-İlmiyye, Beyrut, Tsz.
- Öksüz, Nilgün, Hadis-Tarih İlişkisi ve Buhârî'nin et-Tarîhu'l-Evsatın'daki Metodu, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), İzmir 2004
- Ömer, Ali Muhammed, İbn Sâ'd'ın Tabakât'ına yazdığı Mukaddime, çev: Heyet, Siyer yay., İstanbul 2015.
- Öz, Şaban, İlk Siyer Kaynakları ve Müellifleri, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara 2006.
- Özdemir, Veysel, Buhârî'nin Meğâzî Rivayetlerinde Tesâhülünün Olup Olmadığı ile İlgili Değerlendirmeler, Ekev Akademi Dergisi, Yıl: 18, Sayı: 58 (Kış 2014), c. XVIII, s. 395-453.
- Özel, Ahmet, "Enes b. Mâlik", TDV. İslam Ansiklopedisi 2003, c. 27, s. 508.
- Piriş, Şaban, Vakıdî'nin Kitabı'l-Meğâzî'si (1.Cilt) Çeviri ve Değerlendirme, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Kayseri, Mart 2016.
- Polat, Selahattin, "Hadiste Metin Tenkidi(I), Erciyes Üniv. İlahiyat Fak. Dergisi, Sayı: 6, Kayseri 1989.
- Robson, James, "İbn İshâk'ın İsnad Kullanışı (1)", (çev. Talat Koçyiğit), AÜİF Dergisi, 1962.
- Severcan, Şefaettin, "Rivayetlerin Bilimselliği, Hz. Peygamber ve Dört Halife Dönemi", İstem, Yıl:5, Sayı: 9, 2007.
- Şeşen, Ramazan, Müslümanlarda Tarih-Coğrafya Yazıcılığı, İSAR, İstanbul 1998.
- Yardım, Ali, Hadis I, İzmir 1984.
- Zehebî, Siyerü â'lâm'in-nübelâ, Müessesetü'r-Risâle, I-XXIII, 1405/1985.
-, Terâcimü'l-e'immeti'l-kibâr, Thk: Fehmi Sa'd, Beyrut 1413/1993.